

СЕКЦІЯ № 6

«Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-процесуальні проблеми запобігання злочинності в Україні»

Бацько І.М.

доцент кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Бацько Д.І.

Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара

Піскова Л.Ф.

курсантка Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗМІНИ ЗОВНІШНОСТІ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Будь-яке юридичне провадження починається із установлення особи правопорушника. Слідчий, як й інші владні посадові особи, що керують кримінальним судочинством, насамперед зобов'язаний встановити особу правопорушника у справі, що перебуває в його провадженні. Установлення особи правопорушника є безумовним й першочерговим правилом розкриття злочину й завданням кримінального процесу в цілому.

Практичним досвідом напрацьовано низку способів встановлення особи правопорушника: за допомогою документів, що засвідчують особу (паспорту; військового квитка; посвідчення про право керування автотранспортним, повітряним або водним транспортним засобом; службового посвідчення; членського квитка громадської організації й т.п.); шляхом перевірки наявної інформації в масивах алфавітно-довідкових, криміналістичних або інших обліків (за наявною інформацією обласних адресних бюро; за наявності відбитків пальців – у дактилотеці; у випадку одержання відомостей про прізвисько – у масивах автоматизованих баз даних тощо; при отриманні слідів біологічної діяльності людини – у фондах медичних установ і спеціального обліку бюро СМЭ) і т.п.

Важливим засобом розкриття злочинів і ототожнення особи служить ме-

тодика словесного портрета, або криміналістичного вчення про зовнішність людини – габітоскопії (інакше – габітології).

Водночас деякі ознаки елементів зовнішності можна штучно змінювати шляхом хірургічних втручань: видозмінювати у певних межах форму й розміри очей, носа, вух, губ і т.п., видаляти надлишки жирової тканини. Завдяки успіхам у сферах медицини й медичної психології розкриваються нові обрії надання послуг пацієнтам, які потребують допомоги фахівців через травми, опіки, уроджені дефекти. В той же час подібні медичні досягнення будуть допомагати правоохоронним органам вирішувати складні юридичні завдання, а також породжувати нові, досить гострі проблеми, пов'язані з викриттям винних у вчиненні злочинів і розшуком злочинців.

Незважаючи на велику популярність теми хірургічних пластичних операцій (естетичної хірургії) і наявність численних публікацій у засобах масової інформації (у пресі, на радіо, телебаченні, мережі Internet. Наприклад, успішна кількарічна демонстрація популярного документального телесеріалу “Фабрика краси” виробництва США й ін.), з боку криміналістів недооцінюються правові, морально-етичні й інші аспекти проблем, які виникли й надалі будуть з'являтися завдяки широкому поширенню цих методик зміни зовнішності людини.

У листопаді 2005 р. у Франції пластичні хірурги здійснили трансплантацію обличчя – першу такого роду операцію, що три роки тому назвали проливом у пластичній хірургії. Два французьких професори провели операцію в лікарні в місті Ам'єн на півночі Франції. Обличчя жінки, якій на момент хірургічного втручання виповнилося 38 років, було спотворено, коли шістьма місяцями раніше на неї напав власний собака. Були знівечені ніс, рот, підборіддя – пацієнтці було важко говорити, а її стан не можна було покращити звичайною пластичною операцією.

Французькі хірурги, які вважаються експертами в пластичній хірургії, уже довгий час успішно оперують у себе на батьківщині й за рубежом. Зокрема, вони заснували благодійну місію – “Операція “Посмішка””, під час якої здійснюють «десант» медиків у країнах Африки й Азії, де оперують людей зі спотвореними обличчями.

Фахівці стверджують, що у цілому технічні можливості трансплантації обличчя існували вже кілька років, але залишалися деякі перешкоди, і головне – до цього часу не було дозволу на такі операції.

З моменту першої операції в різних країнах світу проведено близько десятка подібних пластичних операцій різного рівня складності щодо пересадки донорських тканин з метою відновлення спотворених обличчя реципієнтів, які через різні причини втратили можливість з'являтися на людях і вести звичайний образ життя.

У теперішніх умовах загострення криміногенної ситуації на території різних країн реально існує два юридичних напрямки правоохоронної діяльності, пов'язаних з хірургічними способами зміни зовнішності людини, які тісно

межують із положеннями чинного кримінально-процесуального й оперативно-розшукового законодавства. Один з цих напрямків має позитивне забарвлення з погляду виконання завдань кримінального процесу й пов'язаний із вирішенням завдань забезпечення безпеки учасників судочинства.

У ході проведених опитувань і вибіркових інтерв'ювань серед лікарів спеціалізованих лікувальних закладів (системи МВС і Служби безпеки України), а також працівників спеціальних підрозділів з питань виконання законодавства, що регулює забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, працівників суду, прокуратури й інших правоохоронних органів, переважна більшість респондентів висловилися про доцільність зміни зовнішності осіб, які потребують державного захисту, поряд із застосуванням заходів зі зміни біографічних даних, місця проживання, навчання або роботи й т.п. Подібні думки висловлюють й опитані нами працівники правоохоронних органів, прокуратури і судів, а також науково-педагогічні працівники юридичних факультетів країн близького зарубіжжя. Вони визнають справедливість порушуваних в цій роботі проблемних питань.

Другий аспект із негативним забарвленням впливає із завдань швидкого розкриття злочинів і викриття винних у їхньому вчиненні осіб.

Відомо, що цілком закономірно переважна більшість правопорушників довгочасно ухиляється й переховується від слідства й суду, що істотно перешкоджає виконанню завдань кримінального судочинства й установленню справедливості стосовно потерпілих осіб та їхніх родичів.

Відомими є хрестоматійні приклади ухилення правопорушників від юридичної відповідальності шляхом зміни зовнішності за допомогою хірургічних втручань.

Так, у середині шістдесятих років у Англії рецидивіст Рональд Біггс – один з організаторів резонансного пограбування поїзда, в одному з вагонів якого транспортували велику кількість грошових купюр для подальшого знищення, згодом змінив свою зовнішність і протягом декількох десятиліть успішно переховувався в Латинській Америці.

Наприкінці 1970-х рр. на території міста Дніпропетровська циган вчинив особливо тяжкий злочин і був притягнутий до кримінальної відповідальності, але зміг ухилитися від досудового слідства, за допомогою медичного втручання змінивши свою зовнішність. Незважаючи на цю перешкоду, працівниками кримінального розшуку в результаті оперативно-розшукових заходів злочинець був розшуканий і затриманий. У результаті проведеної судово-медичної експертизи в кримінальній справі був установлений факт хірургічного втручання (виявлені характерні для пластичних операцій шрами), особу правопорушника ідентифіковано, й він був засуджений.

Найпоширеніші способи зміни зовнішності людини шляхом хірургічного втручання:

- **отопластика** – зміна форми й розмірів вух;
- **риноластика** – зміна форми й розмірів носа;

- *блефаропластика* – зміна форми й розмірів очей;
- *ліпосакція* – зміна форми й розмірів окремих частин тіла шляхом видалення (як правило, способом вакуумного відкачування) жирових тканин;
- *ліфтинг (рітідектомія)* – зміна зовнішнього вигляду особи шляхом підтягування шкіри. Суть класичної рітідектомії полягає в довгому розрізі, що починається в області волосяної частини скроні, з його продовженням по передній границі вушної раковини. Після мочки вушної раковини розріз обходить її і переходить на область потилиці. Цей розріз дозволяє провести широке відшаровування шкіри скронь, щік і шиї, з подальшим перерозподілом і вирізкою шкірних залишків. Практично завжди проводиться ліпосакція – вакуумне видалення жирових тканин в області підборіддя, передньої поверхні шиї й на щоках. У необхідних випадках проводиться пластика підшкірного жирового прошарку (підшивка певних її ділянок). Для досягнення ідеального результату пластики особи ліфтинг доповнюється пластикою поверхневої м'язово-апоневротичної системи особи (SMAS). SMAS – це фасціальний прошарок під шкірою, що покриває м'язи особи. Ця процедура дає не тільки найефективніший результат, але й найбільш тривалі терміни збереження цього ефекту.

Крім цього широко практикується *перманентний татуаж* – татуювання різними фарбами різних ділянок обличчя (краю вік очей, краю губ і т.п.), для підкреслення яких звичайно використовуються косметичні засоби; уживання штучних імплантатів (силіконових, металевих, пластмасових і т.п.) у різних частинах тіла (груди, сідниці, у різних місцях обличчя – підборіддя, носа, вилиць, щік тощо), а також пересадження окремих ділянок шкіри й інших способів і методів зміни форми й розмірів тканин.

Проблеми, пов'язані з хірургічним втручанням в організм людини під час пластичних (естетичних) операцій з метою зміни зовнішності людини, несправедливо лишаються поза уваги з боку вчених-юристів. Автори роботи вважають, що разом з морально-етичними й суцього правовими аспектами зміни зовнішності людини виникають гострі криміналістичні, кримінально-процесуальні, оперативно-розшукові й управлінські проблеми, на які практично ніколи не звертали увагу фахівці правоохоронних органів і вчені-правознавці. Поглиблене вивчення названих криміналістичних та інших проблем підвищить ефективність правоохоронної діяльності.